

**МИХАИЛ САДОВЯНУ
ПРЕЗ ОНЗИ МАРТЕНСКИ ДЕН
НА 1907-А**

Превод от румънски: Иво Тодоров, 1980

chitanka.info

ПРЕЗ ОНЗИ МАРТЕНСКИ ДЕН НА 1907-А^[0]

През онзи мартенски ден на 1907-а бях излязъл да погледам по пътя, който идваше от село Р. Сутрешните вестници бяха изпълнени с тревожни съобщения за въстанието на плугарите. Групи войници патрулираха и пазеха крайнините на града. Тъжни и угрижени изглеждаха жените и малцината стопани, които идваха откъм селото. Пропускаха само онези, които докажеха, че наистина имаха спешна работа в града. Другите биваха спирани и връщани. Не спираха и селянките, които носеха мляко и зеленчуци, те минаваха бързо, дръпнали забрадките си върху устата.

Нашият край в подножието на планината бе спокоен. Никъде в близките села не се усещаше знак за буря. Войниците стояха до пирамидите от пушки, мързеливо се прозяваха на топлото пролетно слънце и гледаха със сънени очи синкавите висини на планината. Само понякога разсеяно надаваха ухо към разговорите на капралите със спрените край пътя хора.

Разни хора с разни грижи идваха към града, спираха се и се връщаха обратно. Тези хора едва бяха прекрачили зимата, а ето че в деня на пролетното равноденствие южнякът пееше сякаш за вечната несигурност на клетия труженик на земята. Неколцина войници и селяни заговорваха от време на време с тихи гласове за тъжните събития в страната, за подпалените чифлици и за бързите разстрели; после млъкваха и се разделяха. Идваха други стопани, спираха се и те на кратка приказка в мекия пролетен ден край браздата на неизораните ниви; над тях във въздуха пееше чучулига, а наоколо в ослепителната светлина хвъркаше на зигзаг пеперуда, пръкнала се току-що от неизвестността.

Един дребен старец с небръснато и сякаш почерняло от ядове лице пристигна и се спря. Попита един капрал:

— Що чувам, добри хора? Не може ли да се мине?

— Не може, дядо.

— Защо? Защото е *риволюция* ли?

— Разбира се...

Старецът поклати глава, погледна настрани и рече много спокойно:

— Така де, сега властта трябва да държи здраво навсякъде...

Познавах този старец: беше добър работник, ходеше да копае с двамата си сина. Беше много беден, нямаше си нива, но работеше с вяра през цялата година.

— Как си, дядо Петре, какво ще кажеш? — попитах го аз.

— А, господине, какво да правя? В града отивах да копая с мотиката: това е цялата ми печалба. Ама гледам, не дават. Разбунни се страната, господине...

— Разбунни се, дядо Петре. Какво ще кажеш ти за тая работа?

— Па що да река? — изохка старецът. — Какво може да съди неука глава като моята? И аз съм окаян, измъчен човечец: от изгрев-слънце до мръкнало, всеки ден, цял живот работя, с мъка скатавам пара по пара, та да купя парче земя за синовете... Земята, господине, е голяма мъка и голямо тегло за нас. На селянина вземеш ли му земята, по-добре го удари с боздугана и го убий, че няма за какво повече да живее! Та и тези, господине, дето са се вдигнали с колове и тояги, само от тегло и от нужда са се вдигнали. И при нас е немотия и недоволство, ама там е по-зле, знам аз. Ходил съм и аз нещо по света, та знам. Вдигнаха се хората там, по долните земи, тези, дето са толкоз бедни, че хамутите на конете им са от въжета, а торбите им са от чувал... — Без да ни гледа, сега старецът говореше с яд, смръщил вежди и решен сякаш да изкаже най-послед след толкова мълчание и мъки всичко, което му бе на сърцето. — От добро ли, мислиш, се надига народът? — продължи той с глух и злобен глас. — Навъдиха се много лоши хора по земята ни, тия, дето живи ни пекат и дерат, и трябва, господине, да стане малко патаклама!...

Старецът въздъхна и стрелна поглед към мен и към войниците, после тихо се засмя, като показа черните си зъби и щърбата уста.

Искаше да покаже, че се е пошегувал, но смехът му прозвуча зловещо и изпълнен с много мъка.

Помъчих се да отправя към него и към другите насъбрани около мен стопани няколко думи, изпълнени с кротост и надежда. Всички ме слушаха мълчаливо, без да ме гледат. Само един млад и рус стопанин следеше думите ми с поглед, който сякаш бе пропит от приятелски чувства и одобрение.

— На тебе как ти викат? — веднага го попитах аз.

— Иримия Ротару — с усмивка ми отговори той.

Носеше червеникава аба, грозни опинци и изтърган калпак.

— Земя имаш ли?

— Малко... — въздъхна той с болка — няколко разкрача около къщата.

Използувах този повод, за да разясня силата на сдруженията и да покажа на Иримия Ротару как би могъл да се отърве от неволята. Той ме слушаше с явен интерес. Моите съвети обаче, изглежда, доста се удължиха и изведнъж видях, че някак си впива очи в мен и по средата на фразата разбрах, че иска да каже нещо.

— Какво ще речеш, Иримие? — кротко го попитах.

— Господине — изрече той въодушевено, — ако имаш нещо да ти се работи, ще ти изработя, кога ме повикаш, ама дай ми сега шейсет бани, че ми трябва, а за днес нямам пукнат гологан в кесията...

Изведнъж се почувствувах като паднал от небето, засрамен и отчаян, и не можах да видя нищо друго пред себе си, освен страшния смях на дядо Петре. Старецът се смееше и някак презрително гледаше младия и беден рус селянин с опърпан калпак и грозни опинци. Част от това презрение може би бе отправено към мен и към моите думи.

— Господине — каза със смях дядо Петре, — съветите ти са добри, но за бедния човек цената им е само шест гологана... Такава е нашата орисия, нищо не можеш направи...

Селяните замълчаха; мълчаха и войниците в този мек, спокоен и слънчев ден. Разбрах, че съм излишен сред тях, но въпреки това исках да ги убедя, че съм им приятел, който може да разбере неволите им... Страната бе в пламъци, хиляди и хиляди селски труженици размахваха ръце като куки и с прегракнали и заплашителни гласове искаха някаква неясна правда или издаваха викове на мрачно отмъщение. Какво ли

ставаше в душите на тези все още спокойни и кротки хора? Защо се чувствавах смутен, унижен и изведнъж толкова отдалечен от тях?

Двоумях се. Какво да правя? Пак ли да опитам? Или да се оттегля? Въпреки всичко аз ги разбирах; сърцето ми беше повече с тях. По едно време си помислих да им призная, че и аз съм роден от селяни, че имам роднини селяни и затова да не ме смятат за чужд.

Колебаех се и в главата ми все се въртеше тази детинска мисъл. Изведнъж трепнах. Моето избавление идваше. Изходът от ужасното положение, в което бях изпаднал, изглеждаше намерен. Случайността, която винаги е чудна и неочаквана — точно в миговете на моите вътрешни съмнения, изправи пред мен, между мен и смълчаните селяни, дядо Василе, един мой чичо, братовчед на майка ми. Най-после! Ето едно мостче. Дядо Василе ме е носил на ръце, учил ме е да плувам в Молдова, бил е свидетел на всичките ми детски игри и радости. Пред очите му съм израсъл и изучил. Макар днес да съм гражданин, с черни дрехи, аз съм от неговия род, той знае, че съм „техен“... Тези мисли нахлуха в мен вкупом още преди да направя някакво движение, с което да отговоря на неочакваното появяване на дядо Василе в градеца... Когато спря пред мен, аз хванах ръцете му.

— Как си, дядо Василе? Какви вести носиш, по каква работа насам?...

И той бе радостен от срещата. Усмиваше ми се благо, едър, як, чисто облечен, кротък и ведър великан, какъвто го знаех от дете.

— Чух, че не може да се минава... — каза ми той.

— Не може... — изведнъж му отвърна дядо Петре от купчината хора, които стояха малко настрана, и поклати глава.

Дядо Василе се обърна и погледна хората някак загрижено. Аз го държах за ръка и започнах да го разпитвам за стопанството, за роднините, за всичко, което знаех; той ми отговаряше спокойно и кротко.

— Ела у нас — казах му. — Аз ще уредя войниците да те пуснат...

— Добре, ще дойда — отговори ми спокойно дядо Василе.

Другите хора се бяха обърнали към нас и аз се радвах, като виждах, че те разбират връзката между мен и моя чичо. От друга страна, ми беше радостно, че пред тях е такъв красавец като дядо

Василе, с широк кемер, с обшита с медни украшения торба, с бели като бялка дрехи и с нова шилешка аба.

— Какво се чува? Какво ново? — попитах го аз изведнъж. — Там народът спокоен ли е?

— Че как ще да е? — отвърна ми дядо Василе. — Спокоен...

Питах го още, исках му обяснения, като че имах нужда да го почувствувам по-близък и да ме почувствува и той по-близък. Всичко бе добре; дядо Василе ми разправяше как е времето, как е изкарал добитъкът зимата; каза, че при „нас“, при гражданите, дохожда радост — но събитията в страната, страшните селски движения, дядо Василе намираще за нужно да обвие и някаква мъгла от безразличие. Не беше чул кой знае какво, нищо не знаеше... И тогава изведнъж се почувствувах пред него като любопитно дете, с което едни кротък старец не иска да сподели нещо твърде сериозно.

Това странно и в същото време болезнено чувство се изясни напълно, когато дядо Василе, като всички други, се присъедини към хората край пътя и размени няколко потайни и тъжни думи с дядо Петре и другите стопани. Тогава напълно разбрах нещо много важно и болно и осъзнах с голямо огорчение колко чужд и далечен съм всъщност на хората, към които се бях осмелил да се приближа с приятелски думи... Отново чух страшния смях на дядо Петре и неговата прегракнала сърдита приказка, когато моят чичо, мълчалив и тъжен, тръгна редом с мен да навести „родата си“ в градеца.

1916 г.

---

[0] През март 1907 год. в Румъния избухва голямо селско въстание, през което са избити 11 000 селяни. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.